

Σάββας Στρούμπος: «Έχουμε να επιλέξουμε μεταξύ ουτοπίας και βαρβαρότητας»

Άντα Δαλιάκα,

20/12/24

Ο ανήσυχος σκηνοθέτης, σταθερός συνεργάτης του Θεόδωρου Τερζόπουλου, μιλάει στο ΒΗΜΑ για την παράσταση «Ο γλάρος» του Τσέχωφ που παρουσιάζεται για τρίτη σεζόν στο Θέατρο Άττις-Νέος Χώρος.

Συνοδοιπόρος και συνεργάτης του Θεόδωρου Τερζόπουλου εδώ και χρόνια, με την πολυσυζητημένη και αναγνωρισμένη ως θεατρικό άθλο «Ορέστεια» να αποτελεί την πιο πρόσφατη κοινή τους σφραγίδα, στην οποία μάλιστα ο ίδιος είχε τον ρόλο του Αγαμέμνονα, ο Σάββας Στρούμπος επαναφέρει αυτή την περίοδο με την Ομάδα Σημείο Μηδέν, τον βραβευμένο «Γλάρο» του Τσέχωφ στο Θέατρο Άττις-Νέος Χώρος.

Παρακάτω όλα όσα λέει ο σκηνοθέτης και ηθοποιός στο ΒΗΜΑ για την επιτυχημένη παράσταση που διανύει την τρίτη σεζόν της, έχοντας τιμηθεί από την Ένωση Κριτικών Θεάτρου και Παραστατικών Τεχνών με τα βραβεία Καλύτερης Παράστασης για την καλλιτεχνική περίοδο 2022-2023 και Νέας Ηθοποιού στην Άννα Μαρκά Μπονισέλ. Το έργο παρουσιάστηκε τον Απρίλιο του 2024 στο Εθνικό Θέατρο Βουδαπέστης στο πλαίσιο του 11ου Madách International Theatre Meeting (MITEM).

Παρουσιάζετε για τρίτη σεζόν τον «Γλάρο» του Άντον Τσέχωφ. Όπως επισημαίνετε στο σημείωμά σας: «Στον Τσέχωφ βλέπουμε τη σύγκρουση ύπαρξης και ιστορίας. Η σύγκρουση αυτή απορυθμίζει τις συμπεριφορές, διαστρέφει την επιθυμία, αποσυντονίζει τα συναισθήματα και τις σκέψεις των προσώπων. Το ερώτημα «Ποιος είμαι; Τι είμαι;», που απευθύνει ο Τρέμπλιεφ στον εαυτό του ως

ψίθυρο, ακούγεται εκκωφαντικά και αφορά όλους μας.» Γιατί είναι ο «Γλάρος» σήμερα επίκαιρος;

Μπορούμε να πούμε ότι ο Τσέχωφ είναι ο συγγραφέας της μετάβασης από μια εποχή που καταρρέει σε μια άλλη, που ακόμα δεν γνωρίζουμε το πρόσωπό της. Αυτή, όμως, η μετάβαση είναι γεμάτη ρωγμές και ρήγματα, καθόλου αυτονόητη, καθόλου ανώδυνη. Τα πρόσωπα στον Τσέχωφ, ιδιαίτερα στον “Γλάρο”, συμπεριφέρονται σαν να έχουν χάσει το έδαφος κάτω από τα πόδια τους. Δεν έχουν που να πιστέψουν, δεν μπορούν να οραματιστούν. Σχοινοβατούν πάνω από την άβυσσο. Η άβυσσος τους ρίχνει τη σκιά της και τα απειλεί.

Κατά την άποψή μου, η φύση της σημερινής εποχής μάς οδηγεί σε παρόμοιες συμπεριφορές. Πιστεύω ότι η τέχνη του θεάτρου οφείλει να αποκαλύπτει τις αντιφάσεις, τα τραύματα, όπως και τις προσδοκίες και τις δυνατότητες των ανθρώπων της εποχής μας. Είναι τόσο διάχυτη η αίσθηση ότι η ανθρωπότητα δεν μπορεί πλέον να συνεχίσει να πορεύεται με τα μάτια κλειστά στο χείλος του γκρεμού. Η σκηνή του θεάτρου είναι ο χώρος όπου τίθενται αυτά τα αγωνιώδη ερωτήματα. Γι’ αυτό πιστεύω ότι “Ο Γλάρος” είναι εξαιρετικά επίκαιρο κείμενο.

Ποια είναι η δική σας εκδοχή πάνω στο τσεχοφικό αριστούργημα;

Στη δική μας προσέγγιση, στηριζόμενοι στο παραπάνω σκεπτικό, προχωρήσαμε σε μια διασκευή του κειμένου. Διατηρήσαμε τα βασικά τέσσερα πρόσωπα, Τρέμπλιεφ, Νίνα, Αρκάντινα και Τριγκόριν, μεταξύ των οποίων αναπτύσσονται οι βασικές σχέσεις και συγκρούσεις. Δημιουργήσαμε επίσης τη φιγούρα του Πιερρότου, ενός μεταφυσικού και ποιητικού αφηγητή που ενσαρκώνει τον άξονα για την αγωνία της ζωής, ο οποίος διαπερνά το Τσεχοφικό έργο. Ο Πιερρότος απευθύνεται στους θεατές, δημιουργώντας συνδέσεις από τη μία σκηνή στην άλλη, προσπαθώντας να ενεργοποιήσει τη φαντασία, τις αισθήσεις και τα συναισθήματα των θεατών, όχι μόνο τη νόηση τους.

Αναφέρεστε επίσης στη συνθετότητα του «Γλάρου» και χαρακτηρίζετε το έργο ως «αινιγματικό έργο ανοιχτής δομής». Τι σημαίνει αυτή η ανάγνωση του έργου;

Ο Τσέχωφ έχει δημιουργήσει μια απίστευτη αρχιτεκτονική του κειμένου, με μαθηματική ακρίβεια στην προσέγγιση των προσώπων και των μεταξύ τους σχέσεων και ποιητικό άνοιγμα στη δημιουργία των καταστάσεων. Όμως αυτή είναι μόνο η ραχοκοκαλιά. Ο σκηνοθέτης και η ηθοποιός χρειάζεται να αφήσουν τη φαντασία τους ελεύθερη για να αποκτήσει σάρκα και ζωή αυτή η ραχοκοκαλιά.

Τότε δημιουργείται μια ιδιαίτερα προκλητική εσωτερική δραματολογία κάτω από το κείμενο, όπου η κάθε στιγμή της παράστασης μετατρέπεται σε φορέα ενός μεγάλου φάσματος ερμηνευτικών δυνατοτήτων. Έτσι η έρευνα μας δεν σταματάει με το τέλος των προβών, αλλά συνεχίζεται με τρόπο εγκάρσιο και κατά τη διάρκεια των παραστάσεων.

Αν με την σκηνοθετική σας προσέγγιση δίνετε μια νέα οπτική πάνω στο έργο του Τσέχωφ, τι θα λέγατε για την «ικανότητα» του θεάτρου να βρίσκει νέες φόρμες έκφρασης και απόδοσης εμβληματικών έργων; Πόσο απαραίτητοι είναι οι μετασχηματισμοί αυτοί προκειμένου το θέατρο να επιβιώνει ως μορφή τέχνης απέναντι στις προκλήσεις της εποχής μας, με κυριότερη ίσως την διαδεδομένη χρήση των οθονών και της Τεχνητής Νοημοσύνης;

Προσωπικά πιστεύω στην ανθρώπινη δυνατότητα, στη δύναμη που έχει ο άνθρωπος να μετατρέπεται σε δημιουργός των όρων της ζωής του ατομικά και συλλογικά. Γι' αυτό και το θέατρο που προσπαθούμε να υπηρετήσουμε είναι ανθρωποκεντρικό. Ο Τερζόπουλος στο βιβλίο της μεθόδου λέει αυτό ακριβώς, ότι χρειάζεται στο κέντρο της σκηνής του θεάτρου να επανέλθει ο ηθοποιός, ο ζωντανός άνθρωπος, χωρίς τεχνολογικά ή άλλα δεκανίκια.

Τα μεγάλα κλασικά κείμενα τα ονομάζουμε κλασικά ακριβώς γιατί είναι διαρκώς επίκαιρα. Σε κάθε εποχή έχουν κάτι να μας πουν. Τα ερωτήματα που θέτουν είναι τόσο θεμελιώδη που δεν μπορούν να απαντηθούν εφάπαξ και έτσι, η διαδικασία της εκ νέου προσέγγισης τους είναι που γεννάει τις νέες φόρμες, τους νέους τρόπους ανεβάσματος τους. Έτσι προχωράει και η τέχνη του θεάτρου.

Σε ότι αφορά την τεχνητή νοημοσύνη, πιστεύω ότι μπορεί με τον τρόπο της να συμβάλλει στο να γίνει η ζωή πιο αξιοβίωτη, στον βαθμό που θα υπηρετεί την κοινωνία και οι άνθρωποι δεν θα μετατραπούν σε γρανάξια των μηχανών ή και των πολυεθνικών που τις παράγουν. Αντίθετα, αν η τεχνοεπιστήμη κυριαρχήσει σε όλες τις σφαίρες της ζωής, τότε αυτό που μας περιμένει είναι η καταστολή της δημιουργικότητας και ο ασφυκτικός

έλεγχος κάθε ενόρμησης, η απώλεια του ανθρώπινου μέσα στον άνθρωπο και, τελικά, η αποκτήνωση.

Συμμετέχετε στην παράσταση και ως ηθοποιός ερμηνεύοντας τον Τριγκόριν. Πώς θα περιγράφατε αυτόν τον χαρακτήρα και τις σχέσεις του με τους υπόλοιπους ήρωες του έργου;

Από την αρχή των προβών αντιλήφθηκα ότι δεν μπορώ να υπερασπιστώ τον Τριγκόριν. Τον αντιμετωπίζω ως τέρας και στέκομαι κριτικά και σαρकाστικά απέναντι του. Από αυτή τη στάση προκύπτει και το χιούμορ στην παράσταση. Ας μην ξεχνάμε ότι ο Τσέχωφ αποκαλεί το έργο του κωμωδία, παρόλο που στο τέλος έχουμε την αυτοκτονία του Τρέμπλιεφ. Το κωμικό στοιχείο προκύπτει από την κριτική και σαρκαστική στάση του συγγραφέα και των ηθοποιών απέναντι στην τερατωδία των προσώπων, όταν αυτή προκύπτει.

Έχετε ασχοληθεί διεξοδικά με τους κλασικούς συγγραφείς. Γιατί είναι απαραίτητες οι θεατρικές αναγνώσεις των έργων τους σήμερα; Πώς θα ορίζατε την ξεχωριστή οντότητα του Τσέχωφ και την σπουδαιότητα του στο θεατρικό γίγνεσθαι;

Η αναμέτρηση με κλασικούς συγγραφείς και κείμενα είναι κάθε φορά μια μοναδική περιπέτεια για μας. Κι αυτό γιατί στη διαδικασία της προσέγγισης τους, όταν αναζητάμε τον προσανατολισμό μας μέσα στον κόσμο τους, καλούμαστε να αμφισβητήσουμε κυρίαρχες αντιλήψεις, αλλά και να αυτο-αμφισβητηθούμε για να μπορέσουμε να διεισδύσουμε ως τον πυρήνα των κειμένων και να τα αντικρίσουμε εκ νέου.

Στη διαδικασία αυτή χρειαζόμαστε ως συνοδοιπόρους τη φιλοσοφία, την ψυχανάλυση, την ποίηση, την πολιτική σκέψη, καθώς τα κλασικά κείμενα αποτελούν ηφαιστειογενή τοπία μελέτης του ανθρώπινου αινίγματος.

Ο Τσέχωφ είναι ένας σπουδαίους ερευνητής του ανθρώπινης κατάστασης. Άλλοτε συμπονά και κατανοεί τα πρόσωπα των έργων του, άλλοτε τα προσεγγίζει με το αμείλικτο οξύ της κριτικής και του σαρκασμού. Όσο οι καλλιτέχνες του θεάτρου διαθέτουν την εσωτερική ευελιξία και ακονίζουν τις αισθήσεις τους ώστε να αφουγκράζονται τις εγκάρσιες και απότομες κινήσεις του τσεχοφικού υλικού, τόσο πλουσιότεροι γίνονται οι ίδιοι ψυχικά και πνευματικά, τόσο πάνω στη σκηνή αποκαλύπτεται ο πλούτος και οι αντιφάσεις αυτού που αποκαλούμε “ανθρωπινότητα”.

Αν τα έργα του Τσέχωφ είναι έργα μετάβασης, όπως χαρακτηριστικά λέτε, γραμμένα σε καιρούς κοινωνικοπολιτικών αλλαγών, τι μπορούμε να διδαχθούμε από αυτά; Σε μια εποχή πολλαπλών κρίσεων και συγκρούσεων όπως η δική μας, πώς προχωράει κανείς προς το μέλλον;

Πιστεύω ότι ο Τσέχωφ δεν προσπαθεί να κάνει κάποιο μάθημα από σκηνής, όσο το να θέσει αγωνιώδη και φλέγοντα ερωτήματα για την ανθρώπινη κατάσταση, άλλοτε φωτίζοντας το/α αδιέξοδα των προσώπων, άλλοτε ρίχνοντας πάνω τους το οξύ της κριτικής και του σαρκασμού. Τον φαντάζομαι ιδιαίτερα ανήσυχο και ευαίσθητο ως άνθρωπο και συγγραφέα. Η αναμέτρηση με τα έργα του μας κάνει ευαίσθητους και λεπτοφυείς ανθρώπους, έτοιμους να αποδεχτούμε τον άλλον, να αφουγκραστούμε το βαθύτερο είναι του και να συμπορευτούμε με τη διαφορετικότητά του.

Σε ότι αφορά το μέλλον, το αισθάνομαι ως έναν ανοιχτό ορίζοντα προκλήσεων και δυνατοτήτων, τόσο για την ανθρωπότητα όσο και για την τέχνη. Πιστεύω ότι πιο πολύ παρά ποτέ χρειάζεται να πιστέψουμε στη δύναμη του κάθε ανθρώπου για ελεύθερη, διαυγή και συνειδητή διαμόρφωση των όρων της ζωής του. Αυτό σημαίνει χειραφέτηση. Γνωρίζω ότι ακούγεται κάπως ουτοπικό. Φοβάμαι, όμως, ότι έχουμε να επιλέξουμε μεταξύ ουτοπίας και βαρβαρότητας.

Τι είναι για εσάς το θέατρο σήμερα;

Ο χώρος και ο χρόνος συμπόρευσης με ανήσυχους και όμορφους ανθρώπους, η εστία και η ρίζα της ύπαρξής μου, το τοπίο έκφρασης των πολιτικών και καλλιτεχνικών μου ανησυχιών και αναζητήσεων. Το θέατρο είναι ζωτικής σημασίας για μένα.

Ποια είναι τα επόμενα σχέδιά σας; Στόχοι και ελπίδες για τη νέα χρονιά που έρχεται σε λίγες ημέρες;

Αυτή την περίοδο, παράλληλα με τις παραστάσεις του “Γλάρου”, κάνουμε πρόβες για τις “Δούλες” του Ζενέ. Η παράσταση αυτή θα ανέβει στα μέσα του Μάρτη. Αμέσως μετά ακολουθεί η επανάληψη της “Ορέστειας” του Τερζόπουλου και του “Όχι Εγώ” του Μπέκετ, που παρουσιάσαμε στη Λυρική Σκηνή πρόπερσι, στην Ιταλία.

Πλέον βλέπω την Ομάδα Σημείο Μηδέν ως μια ανοιχτή κοινότητα καλλιτεχνών κι αυτό μου δίνει μεγάλη δύναμη και αισιοδοξία για το μέλλον.